

Een 18de-eeuws reglement voor de koster van de Sint-Gangulfuskerk in Sint-Truiden

Rombout Nijssen

Bij de recente inventarisatie van de archiefbescheiden van de Sint-Truidense Sint-Gangulfusparochie die in het Rijksarchief in Hasselt bewaard worden¹, werd onder meer een losbladig reglement voor de koster aangetroffen. De tekst is niet gedateerd, maar op basis van het handschrift kan hij in de tweede helft van de achttiende eeuw gesitueerd worden. Mogelijk gaat het om een afschrift en is het oorspronkelijke reglement ouder, maar vast staat dat niet. Evenmin staat vast of dit reglement een officiële tekst is die werkelijk toegepast werd. Het document in kwestie is immers niet ondertekend of van een ander waarmerk voorzien.

Toch is de tekst interessant. Ook indien het om niet meer dan een denkoefening gaat, en het reglement niet echt werd toegepast, geeft het toch een beeld van hoe de koster van de Sint-Gangulfuskerk gekozen werd en hoe er in de Sint-Gangulfusparochie over het kosterambt gedacht werd. De tekst leert ons ook dat er in de Sint-Gangulfusparochie naast de pastoor en de (gekozen) kerkmeester, nog een *sijndicus* - wellicht een permanente bestuurder of raadgever van het kerkbestuur in materiële zaken - bij het beheer van de kerkgoederen betrokken was (art. 3 en 15). Voorts leert de tekst ons dat de koster voor sommige werkzaamheden op de hulp van een *onderkoster* kon rekenen.

De koster van Sint-Gangulfus werd niet door de pastoor of door een of andere instelling van buiten de parochie aangesteld, maar hij werd door de pastoor en de gezinshoofden in de parochie bij *pluraliteit der stemmen* gekozen. Wie steun trok van de parochiale armentafel werd van deelname aan de stemming uitgesloten. Mogelijk werd gevreesd dat die mensen door hun afhankelijke positie ten opzichte van de armentafel en haar bestuurders - onder wie

¹ De inventaris van het kerkarchief van Sint-Gangulfus in Sint-Truiden kan geraadpleegd worden in de leeszaal van het Rijksarchief in Hasselt. Het archief zelf - dat niet bijzonder uitgebreid is - overigens ook.

de pastoor - te zeer aan beïnvloeding bloot stonden. Alleen inwoners van de parochie kwamen voor de functie in aanmerking (art. 11).

Het reglement geeft een vrij nauwkeurige opsomming van de taken van de koster. Hij was het die de klokken moest luiden en die op hun goede werking moest toezien. Daartoe moest hij het klokkenwerk wekelijks smeren (art. 1). Voor het luiden van de doodsklokken kregen hij en de onderkoster elk een kleine vergoeding van één stuiver. Aan de kerkfabriek werd daarvoor eveneens een stuiver betaald (art. 2). Voor elke *plechtige* mis moesten de koster en de onderkoster de klokken samen luiden (art. 9). Wanneer het een minder plechtige dienst betrof (*niet solemnelijk gecelebrert*), dan volstond het dat de koster alleen het klokkentouw bediende (art. 10).

De koster was ook de bewaarder en bewaker van het roerend patrimonium van de kerk. Al de juwelen, meubelen en ornamenten van de kerk werden hem bij zijn aanstelling, samen met een inventaris ervan in tweevoud, ter hand gesteld. Eén exemplaar van de inventaris ondertekende hij voor ontvangst, en dat werd vervolgens bijgehouden door de pastoor, de kerkmeester en de syndicus van de kerk. Een ander exemplaar werd door deze drie ondertekend en vervolgens door de koster bijgehouden (art. 3). Wanneer het patrimonium van de kerk uitgebreid werd, dan moest de koster er op toezien dat het nieuwe kerkbezit in beide inventarissen werd bijgeschreven (art. 4). Wanneer één of ander stuk hersteld moest worden, dan moest hij de pastoor en de kerkmeester daarvan op de hoogte brengen voordat hij de herstelling liet uitvoeren (art. 4). Op die wijze kon voorkomen worden dat bijvoorbeeld stukken die voor een bijzondere eredienst nodig waren, voor herstelling waren weggebracht op een ogenblik dat de pastoor ze nodig had, en anderzijds kon de kerkmeester er zich van vergewissen of er genoeg geld in kas was om de herstelling te laten uitvoeren. Gebeurde het dat er een ornament dat aan zijn zorgen was toevertrouwd, verdween door verlies of diefstal, dan moest de koster dat aan zijn oversten melden en zich zo *expurgeren* of van verdenkingen zuiveren (art. 13).

Opdat de koster nooit uit het oog zou verliezen dat hij wel de beheerder van het hem toevertrouwde kerkpatrimonium was, maar dat hij er niet de bezitter van was, moest hij jaarlijks, op de dag dat de kerkrekeningen werden goedgekeurd, de kerksleutels voor de pastoor, de kerkmeester, de syndicus en alle gemeentenaren op tafel leggen, om hem vervolgens van hen terug te krijgen (art. 15).

Eén van de voornaamste taken van de koster was de zorg dat er altijd voldoende kaarsen, smout en wijn waren om de eredienst te verzorgen. Producten van deze soort mocht hij,

indien ze binnen de parochie aan dezelfde voorwaarden verkrijgbaar waren als elders, niet van elders betrekken. Enkel met toestemming van de pastoor en van de kerkmeester mocht van deze regel afgeweken worden. Met name voor wat de miswijn betrof, moesten de pastoor en de kerkmeester er op toezien dat de aangeboden wijn wel voor het celebreren geschikt was (art. 5).

Tot de traditionele kosteropdrachten behoren het wekelijks reinigen van de kerk, het opstellen van ornamenten en andere versieringen op de altaren, en het aansteken en doven van de kaarsen (art. 6).

De parochianen van Sint-Gangulfus deden er goed aan een koster met een goede stem te kiezen, want er werd van hem verwacht dat hij alle plechtige erediensten in de kerk zong (art. 7). Wanneer hem ter ore kwam dat een parochiaan ziek was, en bijzondere pastorale hulp geboden was, dan moest hij de pastoor daarvan inlichten (art. 12). Als de pastoor zieken de communie bracht, dan vergezelde de koster hem, voorzien van een lantaarn (art. 7).

In geval van ziekte, of wanneer hij om een andere reden tijdelijk niet in staat was zijn functie uit te oefenen, dan moest hij de pastoor daarvan verwittigen. Die kon dan naar zijn inzicht en zolang dat nodig was, een vervanger aanstellen (art. 8).

Het reglement voorzag ook in de procedure die de pastoor moest volgen indien hij van oordeel was dat de koster zijn werk niet naar behoren deed. Mocht het zijn dat de koster na twee of drie *soete vermaningen* onder vier ogen, zijn plichten nog niet nakwam, dan moest de pastoor zijn parochianen daar tijdens de mis op wijzen. Leidde ook dat niet tot beterschap, dan mochten de pastoor en de parochianen samen, op een zondag die minstens acht dagen volgde na de bekendmaking van dit voornemen, een nieuwe koster kiezen (art. 14). Hoe lang een koster in functie bleef als de pastoor wel over zijn diensten tevreden was, leert het reglement ons niet.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Parochie- en kerkarchief van Sint-Gangulfus in Sint-Truiden*, nr. 3.

Conditien des eerwerdigen heere pastoor ende der gemeijntenaeren van de parochie Sint Gangelof, welcke te verkiesenen custer door de pluralitijt der stemmen van ider hoofd der huijsgesinnen deser voorscrevene parochie (de stemme van de gene uijt der armer goede-

ren geholpen ende ondersteunt worden gesecludert), in alle haere puncten sal moeten aen nemen ende observeren:

Voor eerst den genen sal custer gekosen worden sal altijd neirstich sorghe draeghen ten minsten eenmael ter weke de klokken te visiteren, te smeren ende gaede te slaen, als oock dat sij buiten den behoorelijcken dienst niet gebrocken en worden.

2. *Als wanneer iemant aflijvich come te worden, dat den custer voor idere pause sal hebben ende genieten eenen stuijver, den ondercuster eenen stuijver ende de fabrijcke voor het onderhaut der clocken ende sielen eenen stuijver.*
3. *Alle juweelen, meubelen ende ornamenten sullen door den eerwerden heer pastoor, fabrijckmeester ende sijndicus aen den gekosen custer onder inventaris overgelevert worden met behoorelijck handschrift, welck den custer sal onderteekenen ende een des gelijcken bij hem hauden, oock onderteekent van den eerw. heer pastoor, fabrijckmeester ende sijndicus.*
4. *Is het saken naer den gedaenden ende overgeleverden inventaris onderteekent eenige der meubelen ende ornamenten vermeerdert wierden, sal den custer gehauden wesen de selve te doen bijvoeghen in beijde de inventarissen ende sal oock neirstige sorghe draghen soe wanneer iedt aen de ornamenten ende meubelen manquert, de selve met voorweet aen den eerw. heer pastoor ende fabrijckmeester met hen consent te laeten repareren.*
5. *Den custer sal gehauden sijn kerssen, smaut ende wijn als alle andere nootsaeckelijckhijt tot dienste der kercke ende godtsdienste te haelen (oft doen afhaelen door de sijne tot sijnder laste), alwaer het den heer pastoor ende fabrijckmeester sal goedt ordeelen ende dat binnen dese parochie als het binnen de selve parochie te vinden is, ende niet dierder vercocht en werde als buiten dese parochie, ende in cas is convenierende tot den dienste, de libertijt nochtans gereservert aen den eerw. heer pastoor ende fabrijckmeester samen om te ordeelen de validitijt oft invaliditijt der wijnen om te celebreren, als aller andere saecken noodich te hebben tot der kercke ende dienst, sich de macht beijde reserverende evenwel te doen haelen waer het hen sal goedt duncken.*
6. *Den custer sal ten minsten eens ter weken gehauden sijn de kercke te reijnighen, de ornamenten volgens rubrique ter authaeren te stellen ende verciereren ende terstons naer den dienst de kerssen uijt te doen, te ontsteken etc, soe naer stiel.*
7. *Den custer sal gehauden sijn in alle solemnele diensten parochiael personelijck op te passen ende te singhen, ende den eerw. heer pastoor in de administratie der H.H. sacramenten bij de siecken met lanterne voor te gaen ende assisteren.*
8. *In cas den custer in 't oppassen van sijnen dienst cranck wierde oft merckelijck beletsel had, sal gehauden sijn den eerw. heer pastoor te notificeren als in cas van beletsel hem*

ootmoedelijk versoecken eenigen bequaemen tot assistentie in sijne plaetse, naer oordeel en consens des eerw. heer pastoor; voorders oft anders niet.

9. *Den custer sal gehauden wesen te luijden tot dienste der parochiele missen en diensten met den ondercuster.*
10. *Den custer is alleen gehauden voor het luijden der misse wanneer den eerw. heer pastoor niet solemnelijk gecelebrert.*
11. *Den custer sal gehauden sijn getrauwelijck den heer pastoor sijne rechten in te haelen ende sal gehauden sijn binnen de voorscreve parochie te woonen.*
12. *Als wanneer iemant in de parochie come cranck te sijn ende hem het selve comt aengebracht te worden, sal hij custer aenstonts den heer pastoor kenbaer maken ende hem behulpsaem sijn in sijne officie.*
13. *Den custer sal sich onder eedt expurgeren ofter eenigh ornamenten uijt die kercke waeren gedragen ende niet wedergebracht oft wel eenighe verloren die hij moest bewaeren, ende door sijne schuldt sauden sijn genomen oft wel verloren.*
14. *Is het saken den custer den heer pastoor niet betaemelijck op en past tot dienste der gemeijnte oft in alle voorige gescrevene poincten quaeme te mancqueren naer 2 oft 3 soete vermaningen des heer pastoor gedaen, ende niet doende volgens custer plicht, alsdan sal den eerw. heer pastoor publieckelijck onder den solemnelen dienste der parochie sijne clachten aen de gemeijntenaeren voorstellen om in sulcke gevallen eens publieckelijck vermaent sijnde, sich te corrigeren, naer welcke publicatie eenmael gedaen sijnde ende geene verbeteringe, den pastoor ende gemeijntenaren sullen procederen tot verkiesinge van eenen anderen custer mits publicatie van acht daeghen te voren, te weten sondaghs.*

Ten lesten in teeken van gedurige onderwerpinge aen alle voorscrevene poincten des custer, soe sal den custer alle iaeren op de dagh der rekeningen alle de sleutels van de voorscreve kercke op de taefel der rekeningen moeten voorstellen ende nederleggen voor den eerw. heer pastoor, fabrijksarmmeester, sijndicus ende gemeijntenaeren.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt

Op de Luikse boekenplank

De benijdenswaardige hoeveelheid en kwaliteit van historische publicaties in Luik is reeds decennia lang een vast gegeven. Omwille van de historische banden met Limburg zijn de meeste ervan ook voor Limburgers het aanschaffen waard.

In de laatste jaren verschenen met grote vertraging enkele belangwekkende delen van de *Annuaire d'Histoire Liégeoise*: 4 studenten aan de historische afdeling van de Luikse universiteit lieten ruime samenvattingen van hun scriptie verschijnen. Het betreft interessante deelstudies van de regeringen van Luikse prins-bisschoppen in de 18de eeuw. Bij de lectuur ervan proeft men een stukje van de methodische aanpak van onze onvolprezen 19de-eeuwse Limburgse historicus J. Daris.

N° 56 (2002) bevat de studies van J.-S. MISSON, *Politique extérieure et diplomatie liégeoise sous Charles-Nicolas d'Oultremont (1764-1771)*, p. 13-144 en van E. GÉRARD, *La politique extérieure de Georges-Louis de Berghes (1724-1743)*, p. 145-317.

N° 57 (2003) bevat de studie van CÉCILE QUOILIN, *La politique extérieure liégeoise sous l'épiscopat de Jean-Théodore de Bavière (1744-1763)*, p. 39-240. In dit nummer is ook nog een voor Limburg interessante studie opgenomen van O. DONNEAU, *L'anabaptisme au Pays de Liège (1533-1593)*, p. 5-38.

N° 58 (2004) bevat de studie van DAPHNÉ PARTHOUNS, *La politique intérieure du prince-évêque François-Charles de Velbrück (1772-1784)*, p. 1-174.

In de volgende nummers zullen nog andere opstellen over de 18de-eeuwse prins-bisschoppen verschijnen.

Luc Van de Sijpe
De Schijf 12
3930 Hamont